

PHẠM THANH HẰNG*
TRẦN MINH NGỌC**

CHÍNH SÁCH TÔN GIÁO CỦA AI CẬP

Tóm tắt: Ai Cập có tên gọi đầy đủ là nước Cộng hòa Ả Rập Ai Cập, là quốc gia nằm ở trung tâm Trung Đông. Với bề dày lịch sử văn hóa lâu đời, Ai Cập từ lâu đã thống trị các nước láng giềng nổi tiếng Ả Rập về chính trị và văn hóa. Ngày nay, Ai Cập vẫn giữ vị thế là một quốc gia có sức ảnh hưởng tương đối lớn trong khu vực. Đây là quốc gia có sự đa dạng tôn giáo và có lịch sử trải qua nhiều vấn đề phức tạp về tôn giáo. Bài viết khái quát tình hình tôn giáo của Ai Cập và một số nội dung cơ bản trong chính sách tôn giáo của nước này, từ đó, rút ra nhận xét và giá trị tham chiếu với Việt Nam.

Từ khóa: Chính sách tôn giáo, tôn giáo Ai Cập, quyền tự do tôn giáo, công nhận tổ chức tôn giáo, giáo dục bảo trợ, Ai Cập

Dẫn nhập

Ai Cập là quốc gia liên lục địa với phần lớn lãnh thổ nằm ở khu vực Bắc Phi. Dân số Ai Cập lớn nhất tại Bắc Phi và thế giới Ả Rập, đứng thứ ba châu Phi và thứ 14 trên thế giới [Egypt population, 2022]. Ai Cập được biết đến là một trong những quốc gia có lịch sử lâu đời nhất trên thế giới và trải qua bước phát triển sớm về văn hóa, văn minh bao gồm ngôn ngữ, chữ viết, thể chế chính trị, trình độ phát triển nông nghiệp, quá trình đô thị hóa và sự hình thành các tôn giáo có tổ chức. Ai Cập từng là trung tâm ban đầu của Kitô giáo, nhưng kể từ thế kỷ VII, trải qua quá trình Islam giáo hóa, Ai Cập trở thành một quốc gia Islam giáo, tuy vậy, Kitô giáo vẫn chiếm giữ một phần đáng kể ở quốc gia này. Trên cơ sở phân tích bức tranh chung về tình hình phát

* Viện Tôn giáo và Tín ngưỡng, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh.

** Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật.

Ngày nhận bài: 9/1/2024; Ngày biên tập: 21/2/2024; Duyệt đăng: 10/4/2024.

triển của các tôn giáo chủ yếu ở Ai Cập, đánh giá chính sách tôn giáo hiện hành, tác giả bài viết đưa ra những phân tích, nhận định và rút ra một số nhận xét, tham chiếu hữu ích với Việt Nam trong quá trình xây dựng, hoàn thiện chính sách, pháp luật về tôn giáo.

Qua khảo cứu tài liệu, có thể thấy, các công trình nghiên cứu trong nước và quốc tế về tôn giáo và chính sách tôn giáo ở châu Phi nói chung và ở Ai Cập nói riêng, còn chưa thực sự nhiều và thiếu tính hệ thống. Các công trình, bài viết tiêu biểu trong nước có thể kể đến như: “Tình hình an ninh – chính trị ở các quốc gia Trung Đông – Bắc Phi sau mười năm mùa xuân Arab” của Trần Thùy Phương (Tạp chí nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông, số 8, năm 2020), “Xung đột tôn giáo, sắc tộc ở khu vực châu Phi – Trung Đông hiện nay” của Trần Thị Lan Hương (Tạp chí nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông, số 5, năm 2018), “Tôn giáo châu Phi và tương quan ảnh hưởng giữa các loại tôn giáo ở châu lục đen” của Trần Thị Lan Hương (Tạp chí nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông, số 3, năm 2011), “Islam giáo trong tiến trình ‘Cách mạng ngày 25 tháng 1’ ở Ai Cập” của Nguyễn Văn Dũng (Tạp chí nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông, số 1, năm 2013), “Tôn giáo truyền thống ở châu Phi” của Bjorn Moller, Lê Bích Ngọc lược dịch (Tạp chí nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông, số 10, năm 2011),... các bài viết chủ yếu tập trung vào các vấn đề chính trị xã hội, trong đó, nổi cộm là các cuộc xung đột lớn có liên quan trực tiếp đến vấn đề tôn giáo – tộc người ở các nước châu Phi mà vắng bóng những công trình đi sâu khảo cứu hệ thống các văn bản pháp luật và việc thực hiện chính sách, pháp luật về tôn giáo tại các quốc gia này. Ngoài nguồn tài liệu trong nước, chúng tôi cũng tìm kiếm và khai thác khá nhiều nguồn tài liệu nước ngoài chủ yếu trên các trang <https://www.ifri.org>, <https://www.researchgate.net>, <https://openuic.lib.siu.edu>,... Các tài liệu nước ngoài đi sâu phân tích trực diện hơn vào một số khía cạnh của đời sống tôn giáo và mối quan hệ giữa luật pháp, thể chế với tôn giáo ở Ai Cập, nhưng vẫn chưa có những công trình nghiên cứu kỹ lưỡng và đánh giá một cách hệ thống những quy định pháp lý hiện hành của Ai Cập liên quan đến việc xử lý hài hòa mối quan hệ giữa nhà nước và tôn giáo. Chính vì thế, trên cơ sở vận dụng các phương pháp nghiên cứu khoa học chuyên ngành như

nghiên cứu tài liệu, phân tích, tổng hợp, so sánh, đối chiếu, bài viết bước đầu phân tích, đánh giá chính sách và rút ra một số tham chiếu chính sách về tôn giáo cho Việt Nam.

1. Khái quát về tình hình tôn giáo của Ai Cập

Ai Cập là quốc gia gắn kết chặt chẽ với thế giới Islam giáo. Hiến pháp hiện hành của nước Cộng hòa Ả Rập Ai Cập khẳng định, Ai Cập là cái nôi của các tôn giáo và là ngọn cờ vinh quang của các tôn giáo được mặc khải [Egypt's Constitution of 2014, 2014]. Tuy nhiên, Nhà nước Ai Cập công khai tuyên bố Islam giáo là quốc giáo và các nguyên tắc của Sharia là nguồn luật chính của luật pháp. Kể từ thời điểm du nhập vào Ai Cập ở thế kỷ VII, Islam giáo đã thống trị toàn bộ đời sống của cá nhân và cộng đồng, tới mức tôn giáo này có thể loại trừ bất kỳ lực lượng quan trọng nào khác trong xã hội. Ngay cả đối với các tôn giáo du nhập vào trước Islam giáo, dù là Kitô giáo hay các tôn giáo ngoại nhập khác đều phải nhường chỗ cho sự xâm nhập của tư tưởng Islam giáo. Theo thời gian, Ai Cập đã trở thành một trung tâm lớn truyền bá, giảng dạy Islam giáo, có sức ảnh hưởng trên thế giới. Ai Cập có Đại học Al-Azhar là thể chế Islam giáo cổ nhất và là viện nghiên cứu cấp cao nhất (đã được thành lập từ khoảng năm 970 Công Nguyên). Đây là tổ chức Islam giáo hệ phái Sunni quan trọng nhất trên thế giới.

Ngày nay, Ai Cập là quốc gia có số dân theo Islam giáo đông thứ hai châu Phi (sau Nigeria) và đứng thứ ba khu vực Trung Đông (sau Iran và Thổ Nhĩ Kỳ). Dân số Ai Cập chủ yếu là người Islam giáo hệ phái Sunni. Theo số liệu điều tra dân số chính thức năm 1986, các tín hữu của Kitô giáo chỉ chiếm chưa đến 6% dân số Ai Cập. Để ngăn chặn những lời chỉ trích, các cuộc điều tra dân số sau này không đưa ra bất kỳ con số thống kê nào [Samuel Tadros, 2010: 2].

Năm 2021, dân số Ai Cập ước tính là 106,4 triệu người. Hầu hết các chuyên gia và nguồn phương tiện truyền thông nhận định, khoảng 90% dân số là người Islam giáo hệ phái Sunni và đa phần dân số còn lại là người Kitô giáo. *Islam giáo hệ phái Sunni* có sức ảnh hưởng sâu sắc trên mọi phương diện của đời sống Ai Cập. Theo Hiến pháp của Ai Cập, bất kỳ luật mới nào đưa ra đều phải hoàn toàn thống nhất với luật Islam giáo. Trường phái Hanafi chính thống của Islam giáo hệ

phái Sunni phần lớn được kiểm soát bởi nhà nước, thông qua Bộ Các vấn đề tôn giáo (Wizaret Al-Awkaf). Bộ Các vấn đề tôn giáo là một trong các bộ của chính phủ Ai Cập, kiểm soát mọi thánh đường Islam giáo và quản lý, giám sát các giáo sĩ Islam giáo. Các Imam được đào tạo tại các trường dạy nghề của Imam và tại Đại học Al-Azhar. Bộ ủng hộ Islam giáo hệ phái Sunni và có các ủy ban được ủy quyền để đưa ra phán quyết về các vấn đề Islam giáo [Ai Cập, 2023]. Ngoài người Islam giáo hệ phái Sunni, ở Ai Cập còn có người Islam giáo hệ phái Shia nhưng số lượng rất nhỏ, chỉ chiếm khoảng 1% dân số. Người Islam giáo Dawoodi Bohra và người Islam giáo Ahmadi cũng tồn tại ở Ai Cập với số lượng không đáng kể. Chính phủ không thừa nhận sự tồn tại của những người không phải là Islam giáo hệ phái Sunni, tất cả họ đều được coi là phiên bản lệch lạc của Islam giáo.

Các nhóm không theo Islam giáo bao gồm tín đồ theo Kitô giáo và số lượng rất nhỏ tín đồ của Baha'i, Do Thái giáo cùng các nhóm thiểu số khác.

Người Kitô giáo ở Ai Cập (thường được gọi là Copts) đa phần thuộc Giáo hội Chính thống bản địa Coptic (chiếm tới 90%). Các cộng đồng Kitô giáo khác chiếm chưa đến 2% dân số, bao gồm Anh giáo, Công giáo và Chính thống giáo. Hầu hết, các giáo phái Tin Lành là thành viên của Giáo hội Tin Lành Ai Cập (còn được gọi là Hội đồng Tin Lành Chung) bao gồm Ân điển Tông đồ, Tông đồ, Hội đồng của Thiên Chúa, Người rửa tội, Anh em, Nhà thờ Mô hình Kitô giáo, Nhà thờ Chúa Kitô, Đức tin, Nhà truyền giáo Phúc âm, Ân điển đầu tiên, Ân điển thứ hai, Báp-tít Độc lập, Nhà thờ Thông điệp Hà Lan, Anh em cởi mở, Ngũ tuần, Trưởng lão,... Ước tính có khoảng 1.000 đến 1.500 thành viên thuộc Nhân Chứng Giê-hô-va và ít hơn 100 thành viên của Giáo hội Các Thánh hữu Ngày sau của Chúa Giê-su Christ, phần lớn trong số họ là người nước ngoài. Người Kitô giáo cư trú trên khắp đất nước Ai Cập [United States Department of State • Office of International Religious Freedom, 2022].

Những đại diện của đạo Baha'i theo ước tính chỉ có vài trăm nghìn người nhưng các thể chế và hoạt động cộng đồng của họ lại bị cấm nghiêm ngặt. Người theo đạo Baha'i cũng không được phép có thể căn

cước công dân. *Người Do Thái* địa phương, theo thống kê chỉ có từ sáu đến mười người. Ngoài ra, có một số lượng rất nhỏ các thành viên là người nước ngoài thuộc về nhiều nhóm tôn giáo khác và một số người Ai Cập tự coi mình là vô thần và theo thuyết bất khả tri. Về số lượng *người vô thần*, hiện không có ước tính đáng tin cậy vì việc công khai điều này đồng nghĩa với việc họ sẽ bị trừng phạt.

2. Những nội dung cơ bản trong chính sách, pháp luật của Ai Cập về tôn giáo

2.1. Về quyền tự do tôn giáo

Năm 1953, Ai Cập được tuyên bố là một nước cộng hòa. Hiến pháp nước Cộng hòa Ả Rập Ai Cập hiện hành là bản Hiến pháp ban hành ngày 18/1/2014. Hiến pháp quy định, Islam giáo là tôn giáo của Nhà nước và tiếng Ả Rập là ngôn ngữ chính thức của tôn giáo này; các nguyên tắc của Sharia là nguồn cơ bản của pháp luật (Điều 2) [*Egypt's Constitution of 2014*, 2014]. Hiến pháp bao gồm các điều khoản quy định về quyền tự do tín ngưỡng và thực hành các nghi thức tôn giáo.

Hiến pháp khẳng định, mọi công dân đều bình đẳng trước pháp luật, mọi người đều có quyền và nghĩa vụ như nhau, không bị phân biệt đối xử về nguồn gốc, chủng tộc, tôn giáo, tín ngưỡng (Điều 40) [*Egypt's Constitution of 2014*, 2014].

Hơn nữa, Hiến pháp coi việc “phân biệt đối xử và kích động thù hận” là một tội ác bị pháp luật trừng phạt (Điều 53) [*Egypt's Constitution of 2014*, 2014]. Điều này được cụ thể hóa trong Bộ luật Hình sự điều 98(f), trong đó, nghiêm cấm bất kỳ hành động nào dẫn đến phân biệt đối xử dựa trên tôn giáo, tín ngưỡng, hoặc chống lại một giáo phái. Vi phạm điều này có thể bị phạt tiền, thậm chí phạt tù. Cụ thể, Luật quy định phạt tù, phạt tiền không dưới 30.000 bảng Anh (tương đương 1.900 đô la Mỹ) và không quá 50.000 bảng Anh (tương đương 3.200 đô la Mỹ), hoặc cả hai đối với hành vi phân biệt đối xử. Nếu người vi phạm là công chức, luật quy định phạt tù không dưới ba tháng và phạt tiền với mức không dưới 50.000 bảng Anh (tương đương 3.200 đô la Mỹ) và không quá 100.000 bảng Anh (tương đương 6.400 đô la Mỹ) [United States Department of State • Office of International Religious Freedom, 2022].

Ngoài ra, theo quy định của Bộ luật Hình sự, lợi dụng tôn giáo để cổ súy tư tưởng cực đoan nhằm kích động đấu tranh, hạ thấp hoặc bôi nhọ Islam giáo, Kitô giáo, Do Thái giáo; hoặc gây phương hại đến đoàn kết dân tộc, có thể bị phạt tù từ sáu tháng đến năm năm [United States Department of State • Office of International Religious Freedom, 2022].

Hiến pháp cũng quy định rằng, Nhà nước phải loại bỏ mọi hình thức phân biệt đối xử thông qua một ủy ban độc lập do Quốc hội thành lập, nhưng đến nay Quốc hội vẫn chưa thành lập ủy ban như vậy.

Đáng lưu ý, Hiến pháp quy định, tự do tín ngưỡng là tuyệt đối, quyền tự do thực hành các nghi lễ tôn giáo và thành lập nơi thờ tự của tín đồ các tôn giáo mặc khải là quyền được pháp luật quy định (Điều 64) [*Egypt's Constitution of 2014*, 2014]. Tuy nhiên, trên thực tế, một số nghi thức tôn giáo bị hạn chế. Chính phủ đã chọn áp dụng các điều khoản này trong phạm vi hạn hẹp, chỉ bao gồm những thành viên theo Islam giáo hệ phái Sunni, Kitô giáo, Do Thái giáo và chỉ cho phép những tín đồ của các tôn giáo này được công khai thực hành tôn giáo, xây dựng nơi thờ tự dựa trên quy định của Chính phủ. Các lệnh cấm từ năm 1960 vẫn có hiệu lực đối với tín đồ của Nhân chứng Giê-hô-va và tín đồ đạo Baha'i.

Do đó, tự do tôn giáo ở Ai Cập vốn là quyền tự do với nhiều giới hạn. Luật Chống khủng bố và Luật Trừng phạt hành vi “lan truyền tin tức sai sự thật (chống lại Ai Cập)” được áp dụng nhằm mục tiêu hướng vào thành viên của các nhóm tôn giáo thiểu số cũng như các nhà hoạt động nhân quyền và tự do tôn giáo. Luật Tình trạng khẩn cấp, có hiệu lực từ năm 1981 và vẫn còn hiệu lực cho đến ngày nay, hạn chế nhiều quyền con người, bao gồm quyền tự do tôn giáo, tín ngưỡng và quyền tự do ngôn luận, hội họp, lập hội. Luật này thường được viện dẫn nhiều nhất khi bắt giữ các thành viên của Tổ chức Anh em Islam giáo [The Institute on Religion and Public Policy, 2023].

Với việc áp dụng luật gia đình (bao gồm hôn nhân, ly hôn, thừa kế, quyền nuôi con,...), các cá nhân phải tuân theo quy định của các bộ luật tùy thuộc vào tôn giáo chính thức của họ. Liên quan đến các vấn đề gia đình của người Islam giáo, Luật Shari'a đưa ra quy định đối với

các công dân Islam giáo, áp dụng các nguyên tắc Islam giáo truyền thống về quyền của nam giới và phụ nữ. Theo hệ thống này, phụ nữ phần lớn bị hạn chế về khả năng đưa ra quyết định ly hôn và bị coi là cấp dưới so với nam giới. Điều này, thường dẫn đến việc phụ nữ phải phục tùng và bị từ chối một số quyền cơ bản. Về vấn đề hôn nhân, Ai Cập chỉ công nhận hôn nhân cùng tôn giáo, do đó, hôn nhân khác tôn giáo là gần như không thể. Bất kỳ cuộc hôn nhân khác tôn giáo nào xảy ra đều có thể dẫn đến việc Nhà nước kiểm soát đứa trẻ được sinh ra từ sự kết hợp đó và bắt giữ người phụ nữ với tội danh bỏ đạo. Luật quy định, phụ nữ Islam giáo không được phép kết hôn với đàn ông không theo Islam giáo. Những người đàn ông không theo Islam giáo muốn kết hôn với phụ nữ theo Islam giáo phải chuyển sang Islam giáo. Phụ nữ theo Kitô giáo và Do Thái giáo không bắt buộc phải chuyển sang Islam giáo để kết hôn với đàn ông Islam giáo. Một phụ nữ đã kết hôn, không theo Islam giáo, muốn chuyển sang Islam giáo phải ly dị chồng, nếu anh ta không theo Islam giáo và không muốn cải đạo. Nếu một người đàn ông đã kết hôn bị phát hiện rời bỏ Islam giáo, cuộc hôn nhân của anh ta với một phụ nữ có tôn giáo chính thức theo Islam giáo sẽ bị hủy bỏ.

Với vấn đề cải đạo, Hiến pháp và các bộ luật dân sự hay hình sự của Ai Cập đều không cấm bỏ Islam giáo và các vấn đề cải đạo khác. Luật pháp quy định các cá nhân có thể thay đổi tôn giáo của họ. Song thực tế cho thấy, Chính phủ thường công nhận việc cải đạo sang Islam giáo mà không công nhận việc cải đạo từ Islam giáo sang bất kỳ tôn giáo nào khác.

Những năm gần đây, Chính phủ Ai Cập thể hiện nhiều nỗ lực nhằm thúc đẩy tự do tôn giáo ở Ai Cập. Kể từ Cách mạng ngày 30/6/2013, Nhà nước đã cam kết tăng cường đoàn kết dân tộc như một trụ cột để xây dựng nền Cộng hòa mới, thúc đẩy sự tiến bộ và phát triển hơn nữa. Điều này đạt được thông qua việc củng cố các giá trị của công lý, bình đẳng và quyền công dân; bảo đảm các quyền tự do không phân biệt đối xử của mọi công dân, bảo đảm việc thụ hưởng quyền tự do tôn giáo, tín ngưỡng. Hội đồng Nhân quyền quốc gia bao gồm các thành viên được Quốc hội bổ nhiệm theo Luật năm

2016, có nhiệm vụ nâng cao nhận thức và đảm bảo việc tuân thủ nhân quyền và các quyền tự do cơ bản, bao gồm cả tự do tôn giáo. Hội đồng cũng chịu trách nhiệm giám sát việc thực thi và áp dụng các thỏa thuận quốc tế liên quan đến nhân quyền. Nhiệm vụ chính của Hội đồng là điều tra các báo cáo, cáo buộc Ai Cập vi phạm tự do tôn giáo. Tiếp đó, Hội đồng Quốc gia chống khủng bố và chủ nghĩa cực đoan được thành lập năm 2017, dưới sự chủ trì của Tổng thống, phối hợp với các tổ chức tôn giáo, nhằm thúc đẩy một diễn ngôn tôn giáo ôn hòa và nâng cao nhận thức của người dân về sự nguy hiểm của chủ nghĩa khủng bố và chủ nghĩa cực đoan, huy động năng lực thể chế và các lực lượng xã hội chống lại các nguyên nhân gây ra chủ nghĩa khủng bố và chủ nghĩa cực đoan phát sinh trong nội bộ và bên ngoài. Ủy ban tối cao Chống bạo lực giáo phái được thành lập theo Sắc lệnh của Tổng thống vào năm 2018 nhằm xây dựng chính sách và thực hiện các kế hoạch đảm bảo nâng cao nhận thức về sự nguy hiểm của xung đột giáo phái, nâng cao quyền công dân và thực hiện các hành động ngăn chặn ở những khu vực có khả năng xảy ra căng thẳng giáo phái. Vào năm 2020, Tổng thống đã ban hành Sắc lệnh bổ nhiệm các thành viên vào Thượng viện, trong đó, có việc bổ nhiệm bảy đại diện của Kitô giáo, tăng số lượng đại diện Kitô giáo trong Thượng viện lên 24 người. Vào tháng 1/2021, Tổng thống tiếp tục ban hành Chỉ thị bổ nhiệm một số thành viên vào Hạ viện, trong đó bổ nhiệm bảy đại diện của Kitô giáo, nâng số lượng của họ trong Hạ viện lên 38 người [Supreme Standing Committee for Human Rights, 2022].

Gần đây nhất, vào ngày 11/9/2021, Chiến lược Nhân quyền quốc gia (NHRS) được ban hành cho thấy những nỗ lực lớn của Ai Cập trong việc bảo đảm quyền tự do tôn giáo và tín ngưỡng, đồng thời hướng việc áp dụng cách tiếp cận toàn diện để chống khủng bố. Để hiện thực hóa các mục tiêu chiến lược này, vào ngày 27/12/2021, Hội đồng Nhân quyền quốc gia được thành lập theo Sắc lệnh của Tổng thống. Hội đồng bao gồm một Tổng thống, một Phó Tổng thống và 25 thành viên (trong đó đáng lưu ý có sáu tín đồ Kitô giáo) [Supreme Standing Committee for Human Rights, 2022].

Tuy nhiên, bên cạnh nhiều nỗ lực đáng ghi nhận trên lĩnh vực nhân quyền và tự do tôn giáo, trên thực tế, tự do tôn giáo ở Ai Cập vẫn là vấn đề gây tranh cãi và cần phải tiếp tục xem xét trên nhiều khía cạnh.

Đối với Islam giáo, Nhà nước duy trì sự kiểm soát chặt chẽ với tất cả các tổ chức tôn giáo, bổ nhiệm tất cả các Imam, cấp phép và giám sát các bài giảng trong thánh đường. Trong trường hợp những người bị cáo buộc có niềm tin tôn giáo lệch lạc, không chính thống, không được thừa nhận trong Islam giáo (những hệ phái khác với Sunni) hoặc bất kỳ ai xúc phạm ba tôn giáo là Islam giáo, Kitô giáo, Do Thái giáo đều có thể bị truy tố và bỏ tù.

Đối với Kitô giáo, sự phân biệt đối xử về việc làm trong khu vực công tập trung vào nhóm người Coptic, đặc biệt, trong các lĩnh vực an ninh và quân đội. Nhóm thiểu số lớn nhất ở Ai Cập hiện nay là người Kitô giáo Coptic. Mặc dù, Ai Cập chính thức công nhận Kitô giáo là một tôn giáo thiêng liêng, nhưng việc đối xử với các tín đồ Kitô giáo trên khắp đất nước là sự phân biệt đối xử và thiên vị [The Institute on Religion and Public Policy, 2023]. Chính điều này, là nguyên nhân quan trọng dẫn tới những cuộc xung đột giáo phái giữa người Coptic và người Islam giáo ở Ai Cập.

Đối với nhóm tôn giáo thiểu số Baha'i, việc loại trừ và phân biệt đối xử khá rõ rệt. Luật pháp không công nhận niềm tin tôn giáo Baha'i hoặc luật tôn giáo của đạo Baha'i, đồng thời, cấm các tổ chức và hoạt động cộng đồng của đạo Baha'i. Ngoài ra, chính sách được Tòa án Hành chính Cairo duy trì vào năm 2006, về cơ bản đã cấm các thành viên của đạo Baha'i lấy căn cước công dân. Tất cả công dân trên 16 tuổi đều phải mang theo chứng minh thư quốc gia có liệt kê tôn giáo của mình, nhưng các lựa chọn duy nhất mà công dân có thể chọn là Islam giáo, Kitô giáo hoặc Do Thái giáo. Không có thể căn cước, tín đồ của đạo Baha'i bị hạn chế nghiêm ngặt về tư cách công dân và gặp khó khăn hơn trong việc tiếp cận giáo dục, việc làm cũng như các dịch vụ xã hội. Vào tháng 4/2009, Bộ Nội vụ Ai Cập đã công bố một Nghị định dựa trên phán quyết của Tòa án Tối cao Ai Cập cho phép công dân nhận các tài liệu của chính phủ mà không cần xác định họ thuộc một tôn giáo cụ thể nào. Và giờ đây, công dân có thể gạch ngang ("-") trên thẻ căn cước

thay vì ghi rõ tôn giáo. Song, điều đáng nói là những công dân gạch ngang trên thẻ căn cước vẫn có thể phải đối mặt với sự phân biệt đối xử, vì rõ ràng họ không phải là thành viên của một trong ba tôn giáo được nêu tên [The Institute on Religion and Public Policy, 2023].

Tương tự với các nhóm thiểu số như Nhân chứng Giê hôva và cộng đồng khác, khi bị loại khỏi danh sách tôn giáo được chấp thuận trong thẻ căn cước, họ sẽ phải chịu sự thiệt thòi và phân biệt đối xử trên nhiều phương diện của đời sống xã hội.

Rõ ràng, phạm vi áp dụng của quyền tự do tôn giáo ở Ai Cập còn rất hạn hẹp, thường được hiểu đơn giản là tự do thờ phụng, nhưng có nhiều giới hạn đáng kể. Trong nhiều trường hợp, tự do tôn giáo không phải là quyền của tất cả các tôn giáo dựa trên sự tôn trọng lẫn nhau để cùng mang lại các giá trị chung cho đời sống cộng đồng.

2.2. Về công nhận tổ chức tôn giáo

Việc công nhận các nhóm tôn giáo ở Ai Cập được áp dụng theo Luật 15, năm 1927. Luật này quy định, các nhóm tôn giáo để được công nhận chính thức phải gửi yêu cầu đến Ban Tôn giáo của Bộ Nội vụ, nhằm xác định xem nhóm này có gây ra mối đe dọa hoặc làm đảo lộn sự thống nhất quốc gia hay hòa bình xã hội hay không. Yêu cầu đăng ký, sau đó được trao cho các nhân vật tôn giáo hàng đầu để tham khảo ý kiến và nếu được thông qua, Tổng thống sẽ có thẩm quyền đưa ra quyết định cuối cùng [The Institute on Religion and Public Policy, 2023].

Trên thực tế, ở Ai Cập chỉ có ba tôn giáo là Islam giáo, Kitô giáo và Do Thái giáo được chính thức công nhận. Tuy nhiên, ngay cả đối với ba tôn giáo này cũng bị hạn chế nhiều quyền tự do tôn giáo, các tín đồ vẫn phải chịu sự giám sát nghiêm ngặt từ phía Nhà nước, và trong nhiều trường hợp phải chịu sự phân biệt đối xử khi đối mặt với các tổ chức nhà nước.

Riêng đối với tín đồ đạo Baha'i, họ dường như còn bị loại ra khỏi sự công nhận của Nhà nước. Việc đăng ký sinh hoạt tôn giáo nhưc nhất ở Ai Cập hiện nay phải kể đến trường hợp điển hình của đạo Baha'i. Sau cuộc cách mạng năm 2011, tín đồ đạo Baha'i đã tạo thành một cộng đồng tương đối nhỏ với ước tính khoảng vài trăm nghìn tín

đồ trên khắp Ai Cập. Tuy nhiên, tình trạng mơ hồ về tư cách pháp nhân của tín đồ đạo Baha'i và vấn đề liên quan đến thẻ căn cước của họ khiến cho tín đồ đạo Baha'i phải đối mặt với nhiều khó khăn về quan hệ cá nhân và gia đình và trong tiếp cận quyền con người cơ bản như y tế, giáo dục,... Họ bị gạt ra bên lề xã hội và chịu sự kỳ thị, phân biệt đối xử một cách công khai.

2.3. Về giáo dục và bảo trợ xã hội

Trong hệ thống giáo dục của tất cả các nước Ả Rập nói chung, trong đó có Ai Cập, tôn giáo luôn chiếm giữ vị trí nổi bật.

Hiến pháp Ai Cập năm 2014 quy định, giáo dục tôn giáo là một môn học chính trong các khóa học của giáo dục phổ thông (Điều 19). Tại các trường công lập ở Ai Cập, học sinh Islam giáo bắt buộc phải tham gia khóa học về “các nguyên tắc của Islam giáo”, còn học sinh Kitô giáo phải tham gia khóa học về “các nguyên tắc của Kitô giáo”. Các trường xác định tôn giáo của học sinh và các khóa học nghiên cứu về tôn giáo dựa trên lựa chọn về tôn giáo chính thức ghi trên thẻ căn cước của học sinh. Học sinh Islam giáo được giáo viên Islam giáo hoặc giáo sĩ Islam giáo dạy về Islam giáo, trong khi học sinh Kitô giáo được giáo viên Kitô giáo hoặc linh mục cùng đức tin với họ dạy về Kitô giáo. Các khóa học bao gồm hướng dẫn về các giáo điều, nghi thức và quy tắc ứng xử tôn giáo tương ứng của họ. Học sinh Islam giáo ở các trường công lập chỉ được dạy về Kitô giáo thông qua quan điểm của kinh Qur'an và sách Hadith trong khi học sinh Kitô giáo không học về Islam giáo trong khóa học về Kitô giáo, vì Islam giáo có sau các văn bản tôn giáo của họ [Muhammad Faour, 2012]. Học sinh không phải là người Islam giáo hay Kitô giáo phải chọn một trong hai khóa học, họ không được chọn không tham gia hoặc thay đổi từ cái này sang cái khác sau khi đã lựa chọn. Một bộ sách giáo khoa chung cho hai khóa học này là bắt buộc đối với cả trường công và trường tư, kể cả các trường giáo xứ.

Học sinh ở Ai Cập, cả người Islam giáo và Kitô giáo, được làm quen với nhiều khía cạnh của Islam giáo khi học các môn học khác, đặc biệt, môn ngôn ngữ Ả Rập và các môn nghiên cứu xã hội (bao gồm lịch sử, địa lý và công dân). Điều này, làm cho việc tích hợp các

nguyên tắc và giá trị Islam giáo vào việc giảng dạy ở các trường công lập trở nên dễ dàng, giúp giới thiệu Islam giáo cho trẻ em từ các tôn giáo khác nhau. Nhìn chung, những người Ai Cập không được tiếp xúc với các văn bản Islam giáo, nhất là không theo Islam giáo ngụ ý rằng, không thể nắm giữ các vị trí hành chính cấp cao trong nhà nước, chẳng hạn như nguyên thủ quốc gia hoặc chỉ huy quân đội [Muhammad Faour, 2012].

Thêm nữa, trong nội dung của sách giáo khoa bằng tiếng Ả Rập ở Ai Cập, rất nhiều chủ đề tôn giáo được đề cập nhằm hướng tới giáo dục lòng mộ đạo và tuân thủ tôn giáo. Các văn bản tiếng Ả Rập được đưa vào trong chương trình học ngôn ngữ ở cấp tiểu học bao gồm các câu được trích dẫn từ kinh Qur'an và sách Hadith liên quan đến cuộc đời của sứ giả Muhammad. Hầu hết, các văn bản này được sử dụng để truyền thụ các giá trị xã hội phổ quát mà không mâu thuẫn với niềm tin và truyền thống của các tôn giáo khác như lòng trung thực, sự hiếu khách, thiện tâm, sự nhân ái,...

Về hoạt động bảo trợ xã hội, Hiến pháp Ai Cập năm 2014 đưa ra nhiều điều khoản nhằm tạo ra khuôn khổ pháp lý tổng thể về các vấn đề an sinh xã hội gắn với việc thực hiện mục tiêu công bằng xã hội. Liên quan đến hoạt động này trong các tổ chức tôn giáo, Hiến pháp không có điều khoản nào quy định cụ thể. Tuy nhiên, có thể thấy, ở quốc gia với đa phần dân số là tín đồ Islam giáo và phần còn lại chủ yếu là Kitô giáo, hoạt động bảo trợ xã hội chắc chắn sẽ chủ yếu dựa vào hai tôn giáo này. Islam giáo có các tổ chức xã hội dân sự dựa trên đức tin Islam giáo. Tổ chức này huy động được nguồn kinh phí thường xuyên và ổn định từ các thành viên tham gia quyên góp hằng tháng tại địa phương. Thông qua việc huy động tình nguyện viên và nguồn lực (nhân lực và nguồn vốn) vào công việc phục vụ cộng đồng, mục đích sâu xa hơn của các tổ chức này là tác động vào sự chuyển đổi chính trị đang diễn ra ở đất nước Ai Cập hậu cách mạng đầy biến động này. Đối với Kitô giáo, một trong những tổ chức dịch vụ xã hội lớn nhất ở Ai Cập là tổ chức truyền giáo Coptic. Tổ chức này hướng tới các hoạt động hỗ trợ cộng đồng khá đa dạng như thực hiện các chương trình giảm nghèo trong các nhóm người nghèo và tại các địa

phương; nâng cao chất lượng giáo dục và dạy nghề; triển khai các dự án nông nghiệp và bảo vệ môi trường; thúc đẩy các chương trình chăm sóc sức khỏe, phục hồi chức năng cho người khuyết tật, nâng cao nhận thức về tôn trọng sự đa dạng; giải quyết xung đột và thúc đẩy công bằng xã hội cho các cá nhân và cộng đồng.

3. Một số nhận xét và giá trị tham chiếu với Việt Nam

Ai Cập là một quốc gia Islam giáo điển hình ở châu lục đen với khoảng 90% dân số là tín đồ Islam giáo và sự thừa nhận chính thức Islam giáo là tôn giáo Nhà nước trong Hiến pháp Ai Cập. Tất nhiên, đời sống tôn giáo của Ai Cập không hoàn toàn gắn liền với Islam giáo, bên cạnh sự tồn tại của Islam giáo còn có các tôn giáo khác đang cùng chung sống trên mảnh đất của quốc gia Trung Đông này. Song, dường như các xu hướng tư tưởng trong các cộng đồng tôn giáo khác trong thời gian gần đây vì nhiều lý do đang bị buộc phải đi theo xu hướng của người Islam giáo Ai Cập. Mặc dù, Hiến pháp đưa ra một số điều khoản mang tính thỏa hiệp với một số cộng đồng không theo Islam giáo ở Ai Cập (như việc bảo đảm tự do tín ngưỡng và thực hành nghi lễ tôn giáo; nghiêm cấm phân biệt đối xử dựa trên tôn giáo, tín ngưỡng; quy định người Kitô giáo và Do Thái giáo chịu sự điều chỉnh bởi các luật kinh điển của họ,...) song, xét một cách tổng thể, rõ ràng, Hiến pháp nhấn mạnh nguyên tắc rằng, tôn giáo là nguồn gốc của luật pháp và người Ai Cập được đối xử khác biệt trước pháp luật trên cơ sở tôn giáo của họ. Điều này, cũng nhấn mạnh hơn nữa việc loại trừ những người theo các tôn giáo khác như Nhân chứng Giêhôva, Baha'í và ngay cả với Kitô giáo của người Coptic [Elizabeth Iskander, 2012].

Sau sự kiện chính trị “Mùa xuân Ả Rập” năm 2011, Ai Cập là một trong những quốc gia chịu nhiều ảnh hưởng nặng nề nhất. Các cuộc đấu tranh giữa các đảng phái tạo nên những bất ổn chính trị mà tôn giáo bị coi là một trong những yếu tố quan trọng và chủ yếu thúc đẩy vấn đề này. Kể từ sau chính biến năm 2013, với sự sụp đổ của chính quyền Hosni Mubarak, Ai Cập trở thành quốc gia hứng chịu nhiều nguy cơ tấn công khủng bố, đe dọa sự ổn định của an ninh quốc gia. Nếu Chính phủ Ai Cập trong thời gian tới không thể giải quyết hài hòa các vấn đề trong nước và quốc tế này, trong đó có nhiều vấn đề liên

quan mật thiết tới tôn giáo, các cuộc xung đột ở Ai Cập sẽ còn tiếp tục leo thang và bùng phát mạnh mẽ.

Tìm hiểu về tôn giáo và chính sách tôn giáo ở Ai Cập, chúng ta có thể rút ra một số hàm ý chính sách với Việt Nam, đó là: 1) Chính sách bất bình đẳng tôn giáo, đưa một tôn giáo trở thành quốc giáo và thúc đẩy sự thiên vị chống lại các nhóm tôn giáo thiểu số có thể châm ngòi cho sự bùng nổ các cuộc bạo lực giáo phái và tấn công, xung đột dựa trên sắc tộc, tôn giáo; 2) Vi phạm tự do tôn giáo, chủ nghĩa cực đoan Islam giáo và chủ nghĩa khủng bố có mối liên hệ mật thiết với nhau. Do đó, việc tạo ra một môi trường tự do tôn giáo là biện pháp bảo vệ duy nhất, vừa duy trì quyền tự do của người dân, vừa góp phần làm giảm chủ nghĩa cực đoan Islam giáo và chủ nghĩa khủng bố; 3) Thực hiện nghiêm túc nguyên lý của Nhà nước thế tục, tách biệt tôn giáo ra khỏi nền giáo dục thế tục, tôn giáo không can dự vào giáo dục của Nhà nước; 4) Việc công nhận các giáo phái tôn giáo không thể chỉ bó hẹp trong phạm vi giới hạn của một số tôn giáo lớn, cần xem xét đến việc công nhận chính thức cho cả các giáo phái nhóm nhỏ nếu hội tụ đầy đủ các điều kiện của luật định./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. “Ai Cập” (2023), https://vi.wikipedia.org/wiki/Ai_Cập, đăng tải ngày 31/12/2023, truy cập ngày 06/02/2024.
2. Nguyễn Thị Thanh Bình (2021), “Một số vấn đề về quan hệ tộc người với quốc gia - dân tộc ở châu Phi và Nam Á”, *Dân tộc học*, số 2.
3. Nguyễn Văn Dũng (2013), “Islam giáo trong tiến trình ‘Cách mạng ngày 25 tháng 1’ ở Ai Cập”, *Nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông*, số 01 (89).
4. “Egypt’s Constitution of 2014” (2014), https://constituteproject.org/constitution/Egypt_2014, đăng tải năm 2014, truy cập ngày 12/03/2023.
5. “Egypt population” (2022), <https://www.worldometers.info/world-population/egypt-population/>, đăng tải năm 2022, truy cập ngày 06/01/2024.
6. Elizabeth Iskander (2012), “Religion and politics in Egypt today: Ideological trends and future prospects”, *Actuelles de l’Ifri*, <https://www.ifri.org/en/publications/editoriaux-de-lifri/religion-and-politics-egypt-today-ideological-trends-and-future>, truy cập ngày 10/04/2023.
7. Trần Thị Lan Hương (2011), “Tôn giáo châu Phi và tương quan ảnh hưởng giữa các loại tôn giáo ở châu lục đen”, *Nghiên cứu châu Phi và Trung Đông*, số 3.

8. Trần Thị Lan Hương (2018), “Xung đột tôn giáo, sắc tộc ở khu vực châu Phi - Trung Đông hiện nay”, *Nghiên cứu châu Phi và Trung Đông*, số 05 (153).
9. Muhammad Faour (2012), “Religious education and pluralism in Egypt and Tunisia”, file:///C:/Users/My%20PC/Desktop/religiouseduc1.pdf, truy cập ngày 05/02/2024.
10. Samuel Tadros (2010), “Religious freedom in Egypt”, *The Heritage Foundation Leadership for America*, No. 2487, November.
11. Supreme Standing Committee for Human Rights (2022), *Report on National efforts to promote religious freedom in Egypt during 2021*, March.
12. The Institute on Religion and Public Policy (2023), *Report on Religious Freedom in Egypt*, https://www.ohchr.org/sites/default/files/lib-docs/HRBodies/UPR/Documents/Session7/EG/IRPP_UPR_EGY_S07_2010_InstituteonReligionandPublicPolicy.pdf, truy cập ngày 20/01/2023.
13. United States Department of State • Office of International Religious Freedom (2022), “Egypt 2021 International Religious Freedom Report”, <https://www.state.gov/reports/2021-report-on-international-religious-freedom/egypt/>, truy cập ngày 15/4/2023.

Abstract

EGYPT’S RELIGIOUS POLICY

Pham Thanh Hang

Ho Chi Minh National Academy of Politics

Tran Minh Ngoc

National Political Publishing House

Egypt is officially the Arab Republic of Egypt, a country located in the center of the Middle East. With a long cultural history, Egypt has dominated its Arabic-speaking neighbors politically and culturally for a long time. Today, Egypt maintains its position as a country with a relatively large influence in the region. This is a country with religious diversity and complex religious issues. The article summarizes Egypt’s religious situation and the basic contents of the religious policy. Therefore, it indicates comments and references for Vietnam.

Keywords: Religious policy, Egyptian religion, religious freedom, recognition of religious organizations, sponsored education, Egypt.